

Moestuinenfietsroutes

Fiets langs historische moestuinen

In de Landgoederenzone van Zuid-Holland, van Hillegom tot in het Westland, vind je ruim tachtig kastelen, landgoederen en buiten-plaatsen. Van oudsher hadden buitenplaatsen en kastelen een moestuin met een boomgaard. Deze nutstuin deed in schoonheid niet onder voor de siertuin. Bovendien was de moestuin van grote waarde. Deze voorzag het huis van bloemen en de keuken van groenten, kruiden en fruit. In broeibakken teelde de tuinbaas met zijn tuinknechten het hele jaar door groenten en fruit.

Door kunstig gesnoeid leifruit tegen muren te kweken, konden in ons koude klimaat ook zuidelijke vruchten als abrikozen en vijgen rijpen. Vanaf de 18de eeuw werden ook (muur)kassen gebouwd voor de teelt van druiven en perziken en zelfs ananassen. Gasten groenten en fruit serveren uit eigen tuin paste bij het landelijke leven en gaf prestige. En met een ananas of rijpe perziken maakte je goede sier!

De afgelopen eeuw zijn veel historische moestuinen verdwenen. In de Landgoederenzone van Zuid-Holland zetten veel mensen zich in om op historische locaties moestuinen nieuw leven in te blazen. Deze fietsroutes laten u kennismaken met een aantal van deze moestuinen en andere groene initiatieven. Ervaar de schoonheid van de moestuinen en geniet van dit smakvolle erfgoed.

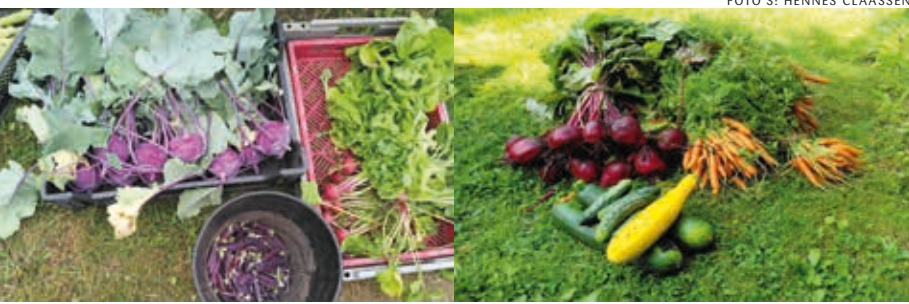
Kassen en koude bakken

Om de kwaliteit en opbrengst van de moestuin te vergroten, werden vanaf de 17de eeuw allerlei technieken toegepast. Jan van der Groen, hovenier aan het hof van de prins van Oranje, legde in zijn boek ‘Den Nederlandtsen Hovenier’ (1669) uit hoe kweekbakken gewassen konden beschermen tegen kou en wind. Ook konden planten worden ‘voorgetrokken’, zodat de oogst werd vervroegd. In de oranjerie, een stenen gebouw voorzien van grote glasruiten aan de warme zuidzijde, konden kwetsbare tropische citrus- en laurierboompjes veilig overwinteren. Deze bouwwerken stonden meestal aan de noordzijde van het moestuinterrein.

Vergeten groenten

Haverwortel, kardoent, vetblad. Het zijn groenten die we nog maar zelden eten. Groenten die vroeger in moestuinen te vinden waren, maar we nu zijn ‘vergeten’. Vaak zijn het bewerkelijke groenten waar we geen tijd voor hebben, zoals haverwortel die lastig te schillen is. Of we vinden de smaak niet meer lekker. Sommige vergeten groenten belanden de laatste jaren weer op ons bord. Dankzij de inspanningen van chef-koks en enthousiaste moestuiniers bijvoorbeeld. Pastinaken en aardpeer liggen zelfs weer in de schappen van de supermarkt. En soms zelfs ook overheerlijke raapsteeltjes.

FOTO'S: HENNES CLAASSEN

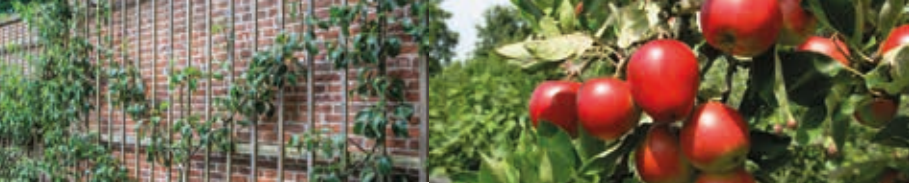
Aardbeienpotten

Vanaf de 15de eeuw ontstond rond de steden aardbeienteelt onder en bij fruitbomen. Voor het vervoer van de aardbeien naar de markt gebruikte men aardewerk potjes. De eerste aardbeienpotjes waren een aanpassing van de grape, een driepotige aardewerk kookpot. Kenmerkend voor een aardbeipotje was het gaatje in de bodem, noodzakelijk voor ventilatie en afvoer van vocht. Later zijn andere vormen ontwikkeld, per regio verschillend. In Den Haag gebruikte men een hoog en smal model. De potjes waren voorzien van stadswapens en andere merken. Zo was duidelijk om welk model het ging en wie de eigenaar was. De potjes werden immers hergebruikt.

Hoveniers en tuinbazen

Traditioneel gezien waren tuinen, parken en landgoederen het werkterrein van hoveniers, die met kennis en kunde zowel de aanleg als het onderhoud verzorgden. De naam tuinbaas stamt uit de 19de eeuw en was voorbehouden aan de hovenier die aan het hoofd van een grote tuin bij een kasteel of buitenplaats stond. Een tuinbaas was vooral manager. Hij stuurde het tuinpersoneel aan, deed de administratie en inkopen en overlegde met de eigenaar over belangrijke zaken in de tuin. Vaak fungeerde hij ook als een soort rentmeester. In het algemeen maakte een tuinbaas zijn handen niet vuil, behalve aan gespecialiseerd tuinwerk, zoals de snoei van leifruit en het opkweken van (exotische) planten en fruit.

Historisch en springlevend

De meerwaarde van het verbouwen van lokaal voedsel, onbespoten en zonder kunstmest wordt steeds meer onderkend. In stad en dorp worden door bewoners plantsoenen, braakliggende stukken grond en restruimten omgetoverd in bloeiende en geurende (moes)tuinen. Ook historische plekken, waar vroeger moestuinen en boomgaarden lagen, veelal op buitenplaatsen, worden op deze manier weer tot leven gewekt. Ockenburgh en Oostduin zijn daar aansprekende voorbeelden van. Ook zijn er voorbeelden waar burgers en lokale tuinders/boeren samenwerken om gezond voedsel te produceren, zoals op Het Zoete Land en Wijdhorst gebeurt.

LEGENDA BEZIENSWAARDIGHEDEN	
TUIN- EN PARKAANLEG	
A1	(deels) gratis toegankelijk
A2	toegankelijk tegen betaling
A3	alleen toegankelijk voor leden/vrienden
A4	toegankelijk tijdens evenementen, zie hiervoor de website
MOESTUIN/PLUKTUIN/BOOMGAARD	
B1	gratis toegankelijk, zie voor openingstijden de website
B2	(voormalige) moestuin/pluktuin/boomgaard gratis toegankelijk
B3	niet toegankelijk
KASTEEL OF LANDHUIS	
C1	toegankelijk tegen betaling, zie hiervoor de website
C2	niet toegankelijk
C3	kasteel, landhuis of bijgebouw met een horecafunctie
C4	kasteel, landhuis of bijgebouw toegankelijk tijdens evenementen, zie hiervoor de website
C5	kasteel, landhuis (deels) toegankelijk tijdens kantoortijden
HORECA	
D	horeca aanwezig op het terrein, zie voor openingstijden de website
E MUSEUM	

FOTO: WESTLANDS MUSEUM

FOTO: STICHTING DUINVOORDE

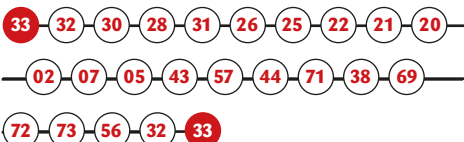
FOTO: HENNES CLAASSEN

Moestuinenfietsroute 1 – 31,2 km

FIETSKNOOPPUNTEN 31,2 km

BEZIENSWAARDIGHEDEN

1. Clingendael A1, B3, C2, D
2. De Tuin van Oostduin A1, B1
3. Villa Ockenburgh A1, B2, C3, D
4. PLUK!
5. Druivenkwekerij Sonnehoeck A2
6. Westlands Museum A2, E
7. Zuiderpark, Mens en Tuin
8. Overvoorde
9. Te Werve A3, C4
10. Buitengoed Dorrepaal A1, B2, C2, D

Moestuinen met een sociaal-maatschappelijke functie

Deze fietsroute brengt u langs moestuinen op historische locaties die zijn voortgekomen uit bewonersinitiatieven en een belangrijke sociaal-maatschappelijke functie vervullen. Het zijn plekken waar mensen elkaar kunnen ontmoeten en een waardevolle dagbesteding vinden. Verbindende, kleurrijke plekken waar je als bezoeker of vrijwilliger ontspanning vindt en kunt genieten van al het moois en lekkers dat een moestuin te bieden heeft.

1. **Clingendael**
Clingendael 1
2244 VH Wassenaar
www.denhaag.com/nl/clingendael

A1, B3, C2, D

De rijksmonumentale slingermuur van Clingendael is rond 1730 gebouwd en is circa 30 meter lang. Ongeveer 10 jaar geleden is de muur gerestaureerd en is leifruit geplant. Van links naar rechts: peer, abrikoos en morel (zure kers). De abrikoos en morel worden vakkundig opgekweekt en gesnoeid in een waaiervorm en de peren in een U-vorm, een palmet (waarbij de takken evenwijdig aan elkaar liggen) en een Cossonetschema (afwisselend een palmet met schuine en liggende takken).

Het leifruit profiteert van de warmte van de zon die de stenen muur overdag opslaat en 's nachts weer afgeeft. De rechte tuilmuren dateren uit de 19de eeuw en duiden de plek van de voormalige moestuin aan.

2. **De Tuin van Oostduin**
Wassenaarseweg 64
2596 CJ Den Haag
www.landgoeddoostduin.nl

A1, B1

De buitenplaats met sier- en moestuinen die hier lag, raakte tijdens de Tweede Wereldoorlog zwaar beschadigd. Eigenaresse Marie gravin van Bylandt liet het huis afbreken en schonk het landgoed aan de Protestante kerk. Op de plek waar vroeger de adellijke moestuin lag, is op initiatief van buurtbewoners in 2021 een nieuwe moestuin aangelegd. De historische tuinmuur is hersteld mede dankzij subsidie van de Provincie Zuid-Holland. In 2024 is bij deze muur een bloemen- en kruidentuin aangelegd. Buurtbewoners onderhouden – onder leiding van een tuinbaas – de moestuin. Op woensdag en zaterdag tussen 10.00-13.00 uur werken vrijwilligers in de tuin en is bezoek mogelijk.

3. **Villa Ockenburgh**
Monsterseweg 4
2553 RL Den Haag
www.villaockenburgh.nl

A1, B2, C3, D

Toen eigenaar Jacob Westerbaen in 1654 een hofdicht schreef over zijn buitenplaats Ockenburgh, kon hij niet vermoeden dat 350 jaar later omwonenden zijn trots zouden redden van de ondergang. Wat projectontwikkelaars niet lukte, kregen buurtbewoners eigenhandig voor elkaar: de restauratie van het huis. De aanleg van de fraaie moestuin is geïnspireerd op historische voorbeelden. Vrijwilligers onderhouden deze tuin die vol staat met groenten, fruitbomen, kruiden en bloemen. Ockenburgh is weer een plek van ontmoeting, verbinding en inspiratie met horeca en tal van activiteiten.

4. **PLUK!**
Loosduinse Hoofdstraat 1184-A
2552 AV Den Haag
www.plukdenhaag.nl

PLUK! is een veelzijdige plek: een pluktuin, heemtuin, kinderboerderij, winkel en lunchroom in één. Pluk draait op vrijwilligers en mensen die hier meewerken en als dagbesteding. Daarnaast is hier een voedselbos, wandelpark en zelfoogsttuin, waar bezoekers kunnen genieten van de natuur en zelf kunnen oogsten. PLUK! heeft een lunchroom waar 100% biologisch en plantaardig eten en drinken wordt geserveerd.

5. **Druivenkwekerij Sonnehoeck**
Hollewating 26
2295 LW Kwintsheul
www.sonnehoeck.nl

A2

Vier generaties Van Leeuwen kweekten op Sonnehoeck op ambachtelijke wijze de beroemde Westlandse druiven, herkenbaar aan een dauwlaagje. Het Westland wordt in de 19de eeuw het centrum van de druiventeelt genoemd. In 1837 telde het gebied 800 tuinmuren die specifiek voor de druiventeelt waren gebouwd. Op Sonnehoeck herinneren acht historische kassen, twee ketelhuisjes, fruitmuren, een watertoren en tuinderswoning aan deze bloeitijd.

DETOUR

6. **Westlands Museum**
Middel Broekweg 154
2575 KL Honselersdijk
www.westlandsmuseum.nl

A2, E

De historische tuin van het Westlands Museum toont de ontwikkeling van de Westlandse tuinbouw vanaf de oorsprong tot halverwege de 20ste eeuw. Behalve vergeten groenten en fruitstruiken vind je hier fruitmuren, verschillende soorten kassen, schuren vol tuingereedschap en zelfs een 'warenhuis'. Dit is een Westlandse uitvinding waarbij de glazen ramen op een onderbouw van houten poten werden gezet. In de boomgaard staan oude fruitrassen.

DETOUR

7. **Zuiderpark, Mens en Tuin**
Hillenraadweg 35, 2532 AD Den Haag
www.mensentuin.nl

Zorg voor de aarde, zorg voor de mens en eerlijk delen. Dat zijn de principes uit de permacultuur waar dit eetbare park zich op baseert. Stichting Mens en Tuin beheert al meer dan dertig jaar een zorgtuin en stadskwekerij. In de kwekerij worden bijen- en vlinderplanten gekweekt. Er is een tuinkwintal aan de Hillenraadweg.

8. **Overvoorde**
Van Vredensburgweg 172A
2285 SE Rijswijk

Waar nu tennispark Overvoorde ligt, hoorde bij de buitenplaats Overvoorde. Op de locatie van de boomgaard ligt nu een open ruimte. Ten noorden van de tennisbanen is nog een open plek te zien waar de meest noordelijke moestuin lag.

9. **Te Werve**
Van Vredensburgweg 103
2283 TC Rijswijk
www.vriendenvantewerve.nl

A3, C4

Op Te Werve vind je nog een herkenbare moestuin, ten oosten van het huis, omsloten door muren. Tegen een deel van de tuinmuur staat leifruit. Tot in de late 19de eeuw lagen er minstens vier moestuinen en kwekerijen rondom het huis: drie ten oosten en één ten (noord) westen. Deze moestuin is de enige die daarvan is overgebleven.

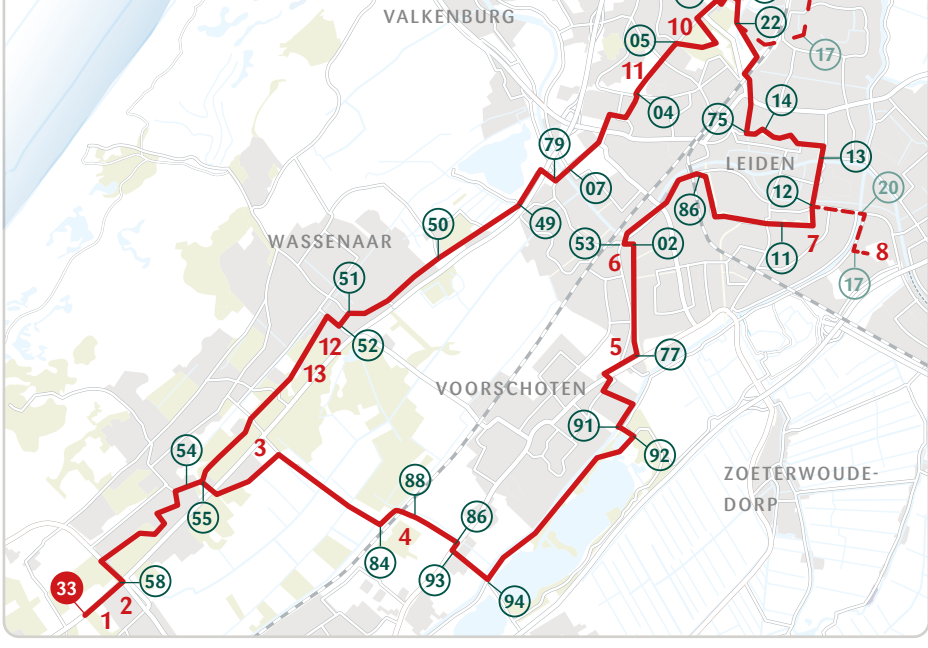
10. **Buitengoed Dorrepaal**
Westvlietweg 115
2267 AK Leidschendam
www.middin.nl/locaties/buitengoed-dorrepaal

A1, B2, C2, D

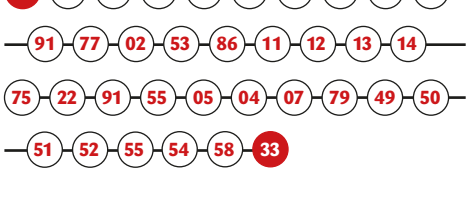
Het 19de-eeuwse buitengoed Dorrepaal huisvest een zorginstelling voor mensen met een beperking. Zij werken onder andere in de voormalige moestuin waar nu bedden met aardbeienplanten en bessenstruiken staan. In de grote kas worden bloemen en planten gekweekt en in het park bevindt zich een theeschenkerij. Centraal op het terrein staan fruitmuren met leifruit in mooie vormen.

Moestuinenfietsroute 2 – 31,2 km

FIETSKNOOPPUNTEN 41,7 km

BEZIENSWAARDIGHEDEN

1. Tuinmuur Marlot A1
2. Tuinmuur Reigersbergen A1, B1
3. Tuinderij Wijdhorst
4. Kasteel Duivenvoorde A2, B2, C1, D, E
5. Buitenplaats Berbice A3, B3, C2
6. Ter Wadding A1, B1
7. Het Zoete Land A1, B2, C2
8. Park Matilo A1, B2
9. Voedselbos Okkerheide A1, B2
10. Kasteel Oud Poelgeest A1, B2, C4, D
11. Kwekerij De Groene Cirkel
12. De Paauw A1, B3, C5
13. Backershagen A1, B2, C2

Historisch en springlevend

De moestuinen langs deze route hebben een rijke historie. Daarvan zijn nog tal van restanten te zien, zoals oude tuilmuren, experimentele fruitmuren en kweekbakken. Zij herinneren aan een tijd waarin de moestuin onmisbaar was en een plek voor innovaties. De groeiende belangstelling voor moestuinen en het besef dat zij deel uitmaken van ons groene culturele erfgoed, hebben ertoe geleid dat een aantal moestuinen op kleine schaal weer in gebruik is genomen.

FOTO'S: HENNES CLAASSEN

1. **Tuinmuur Marlot**
Bij Leidsestraatweg 75
2594 BB Den Haag

A1

Op de plek van de voormalige moestuin van buitenplaats Marlot liggen sinds 1927 tennisbanen omgeven door de oorspronkelijke tuilmuren. Bijzonder is de laat 17de-eeuwse retranchementmuur, waarbij de rechte muurvlakken terugspringen en onderling verbonden zijn met een schuine hoek. Het is een experimentele fruitmuur waarvan er maar enkele zijn in Nederland.

A2, B2, C1, D, E

4. **Kasteel Duivenvoorde**
Laan van Duivenvoorde 4
2252 AK Voorschoten
www.kasteelduivenvoorde.nl

De moestuin van kasteel Duivenvoorde floreerde eeuwenlang. Dankzij een groot aantal broeibakken (platte bakken afgedekt met glas) en kassen kon de tuinbaas het hele jaar door oogsten. De enorme ontploffing van een grote hoeveelheid munitie in 1945 maakte hieraan een einde. De moestuin verdween en slechts de stenen restanten van de kweekbakken herinneren aan het vakmanschap van weleer. De afgelopen jaren is in de zogenaamde Leidse tuin, gelegen voor restaurant Hof van Duivenvoorde, opnieuw een boomgaard aangeplant en een moestuin aangelegd. De moestuin levert kruiden, fruit en bloemen voor het restaurant en voor verschillende bijzondere producten zoals jams, chutneys en geleien. Ze zijn te verkrijgen in de Landgoedwinkel.

2. **Tuinmuur Reigersbergen**
Leidsestraatweg 51
2594 BB Den Haag
www.imkersdenhaag.nl

A1, B1

Reigersbergen is een buitenplaats waarvan het hoofdgebouw en de bijgebouwen in WOL zijn gesloopt. Op Reigersbergen waren drie zelfstandige tuinderijen (warmoezerijen) gevestigd waar groenten en fruit werden geteeld. Het park, sinds 1956 in bezit van de gemeente Den Haag, is opengesteld. Van de drie tuinderswoningen zijn er nog twee aanwezig. Langs de Leidsestraatweg staat nog een historische tuinmuur, waarachter een tuin ligt met een bijenstand. De bijenstand is voor bezoek geopend: elke 1e zondagmiddag van de maanden april t/m oktober van 12-16 uur.

3. **Tuinderij Wijdhorst**
Rijksstraatweg 60
2245 CA Wassenaar
www.wijdhorst.nl

De gronden van een voormalige handelskwekerij aan de Rijksstraatweg worden de komende jaren ingericht tot een tuinderij met pluktuin en voedselbos. Deze afgegraven geestgronden waren tot voor kort deels in gebruik als bollenperceel. Na aankoop door de coöperatie Land van Ons wordt hier gewerkt aan een gezonde bodem en een duurzaam voedselsysteem; goed voor mens, dier en natuur.

5. **Buitenplaats Berbice**
Leidseweg 221
2253 AE Voorschoten
www.buitenplaatsberbice.nl

A3, B3, C2

De rijke Leidse lakenkoopman Pieter de la Court van der Voort had een grote passie voor tuinen. Op zijn buitenplaats Allemansgeest (die in 1822 Berbice ging heten) experimenteerde hij met fruitmuren. Welke vorm gaf het beste resultaat om leifruit te kweken? De experimentele fruitmuren staan er nog steeds en zijn – net als de oranje –

onlangs gerestaureerd. Fraai gesnoeid leifruit siert deze muren.

Om te voorkomen dat een rijksweg werd aangelegd in de tuin, verving mejuffrouw Rudolpha Begeer, de laatste eigenaresse van Berbice, in 1968 de moestuin door een rozentuin. In 2016 hebben vrijwilligers op een andere plek een moestuin teruggebracht. De paden en bedden ('akkertjes') zijn gebaseerd op de maten die De la Court in 1737 voorschreef. In de moestuin worden zowel hedendaagse als historische groente- en fruitrassen verbouwd.

A1, B1

6. **Het Zoete Land**
Zoeterwoudsesingel hoek
Cronesteinkade, 2313 GX Leiden
www.hetzoeteland.nl

Het Zoete Land is een biologische zelfoogst stadstuinderij. Tuinder Jessica Zwartjes toverde aan de singel, midden in de stad, een weiland om in een tuin en beheert deze samen met zo'n 35 vrijwilligers. Ongeveer 150 buurtbewoners halen hier hun kruiden, groenten en bloemen. Je kunt de tuinderij bezoeken.

7. **Huis Ter Wadding**
De boomgaard en pluktuin zijn te bereiken via het Groene Draeckepad, Voorschoten

A1, B2, C2

Aan het begin van de 19de eeuw woonde de rijke burger Mathieu van Noort op Huis ter Wadding. Hij was een vaardig tekenaar en verzamelde kunst. Op verzoek van een Leidse hoogleraar tekende en beschreef hij nauwkeurig Nederlandse appels en perenrassen. Vele daarvan stonden in zijn boomgaard op Ter Wadding. Het resultaat was Pomologia Batavia, een prachtige verzameling tekeningen met een beschrijving van iedere soort. Na het overlijden van Mathieu van Noort in 1844 heeft de volgende eigenaar, Guillaume Pierre van Outeren, de boomgaard verplaatst naar de voormalige moestuin ten zuidwesten van het huis. Tegenover deze plek zijn in 2018 opnieuw historische fruitrassen aangeplant en is een pluktuin aangelegd.

8. **Park Matilo**
Besjeslaan
2314 AZ Leiden
www.parkmatilo.nl

DETOUR

In de middeleeuwen woonden en werkten kloostersusters op de ondergrondse resten van het Romeinse fort Matilo. Een Romeinse kruidentuin en een middeleeuwse kloostertuin herinneren in het archeologische monument park Matilo aan deze vervlogen perioden. In het park vind je historische tuinen, schooltuinen, een voedselbos, een wijngaard en stadstuinen.

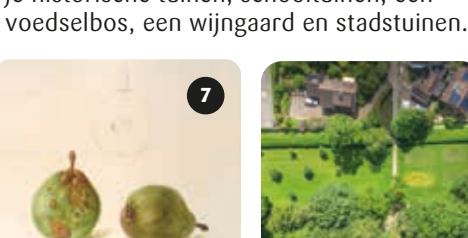

FOTO: WAGENINGEN UNIVERSITEIT

9. **Voedselbos Okkerheide**
Veerpolderpad
2341 HZ Leiden
www.okkerheide.nl

DETOUR

Dit weelderige voedselbos is een bewonersinitiatief uit 2017. Bewoners hebben zo'n 600 bomen en struiken aangeplant, evenals groenten. Ook is er een bijentuin, een picknickveldje, een terp en een paddepoel.

10. **Kasteel Oud Poelgeest**
Poelgeesterweg 1
2341 NM Oegstgeest
www.kasteeloudpoelgeest.com

A1, B2, C4, D

In de achttiende eeuw woonde de beroemde Leidse hoogleraar Herman Boerhaave op Oud Poelgeest. De voormalige moestuin van zijn buitenplaats is in de vorige eeuw bebouwd. Recent is naast het koets-huis de Boerhaavetuin aangelegd met daarin de favoriete groenten en kruiden van professor Boerhaave. De oogst wordt gebruikt in de keuken van restaurant Oud Poelgeest dat is gevestigd in het koetshuis.

FOTO: HENNES CLAASSEN

12. **De Paauw**
Raadhuislaan 22
2242 CP Wassenaar
www.geschiedenisvanzuidholland.nl/zien-en-doen/locaties/huize-de-paauw-in-wassenaar/

A1, B3, C5

Al sinds de 17de eeuw bevonden zich aan weerszijden van Huize De Paauw rechthoekig omgrachte moestuinen met tuilmuren. Prins Frederik der Nederlanden, zoon van koning Willem I, verplaatste een deel van zijn moestuinen naar de eveneens in zijn bezit zijnde aangrenzende buitenplaats Backershagen. Zo was er ruimte voor de aanleg van zijn 'Paradisgarden'. De noordoostelijke moestuin De Paauw is met zijn tuilmuren nog steeds herkenbaar en is nu in gebruik als gemeentekwekerij.

13. **Backershagen**
Bij Landgoed Backershagen 34
2243 AW Wassenaar
www.geschiedenisvanzuidholland.nl/zien-en-doen/locaties/buitenplaats-backershagen-wassenaar/

A1, B2, C2

Het hoogtepunt van de tuincultuur voor Backershagen lag in de 18de eeuw; Cornelis Backer legde een omvangrijk vroeg-landschappelijk park aan. Daarbij liet hij de grote rechthoekige moestuinen nabij het huis intact. In de oranje-rie paste hij de kunst van het kweken van ananassen toe, geleerd van zijn neef Pieter de la Court van der Voort. Veel van de eeuwenoude parkstructuren en ook de moestuinpercelen zijn nog herkenbaar aanwezig, zoals de sloot die de noordelijke moestuin begrensd. Van de zuidelijke moestuin (nu een tennisbaan) resteert een tuinmuur. Het grootste deel van het park is in bezit van de gemeente

FOTO: WAGENINGEN UNIVERSITEIT

Moestuinenfietsroute 3 – 31,2 km

FIETSKNOOPPUNTEN 32,8 km

76-52-51-50-58-55-57-38-07-49-40-48-36-26-47-35-09-92-19-42-69-75-15-20-65-72-66-46-67-68-76

BEZIENSWAARDIGHEDEN

1. Huys te Warmont A1, B2, C2
2. Park Rusthoff A1, B3, D
3. 't Huys Dever A1, B2, C1
4. Landgoed Keukenhof A1, B2, C1, D
5. Nieuw Leeuwenhorst A1, B2
6. Calorama A4, B3, C4
7. Streekmuseum Veldzicht A2, E
8. Zelfoogsttuin Elsgeesterhof

Een nieuwe invulling van oude moestuinen

Veel historische moestuinen zijn verdwenen, omdat het onderhoud en beheer een kostbare aangelegenheid was en is. De uitdaging is hoe je vandaag de dag een historische moestuin een passende invulling kunt geven die haalbaar is. In deze route ontdekt u een moestuin waar nu schoolkinderen genieten van hun tuintje, een tuin om helemaal tot rust te komen en een tuin waar kleurrijke bloemen de show stelen.

FOTO'S: HENNES CLAASSEN

- 1. Huys te Warmont** A1, B2, C2
Herenweg 139
2361 EP Warmond
www.zuidhollandlandschap.nl/gebied/huys-te-warmont

Huys te Warmont kent een rijke geschiedenis die teruggaat tot de 13de eeuw. Alleen de oranjerie uit 1830 herinnert nog aan de plek waar de moestuin lag. In 1910 is de oranjerie uitgebreid met een aanbouw, uitgevoerd in Engelse cottage stijl. Enige jaren later ontwierpen de bekende tuinarchitecten uit die tijd, Springer en Tersteeg, de ronde tuin als moestuin met een geometrisch padenpatroon. In 2022 is de diamantvorm hersteld en ingericht met schaduwminnende planten als varens en stinzen.

- 2. Park Rusthoff** A1, B3, D
Hoofdstraat hoek J.P. Gouverneurlaan
2171 BC Sassenheim
www.parkrusthoff.nl

Een beetje verscholen in het mooie landschapspark – dat hoorde bij de verdwenen buitenplaats Rusthoff – ligt de voormalige moestuin van dit buiten. Waar vroeger in stilte hard werd gewerkt, klinken nu de opgetogen stemmen van

- 4. Landgoed Keukenhof** A1, B2, C1, D
Keukenhof 1
2161 AN Lisse
www.kasteelkeukenhof.nl

Landgoed Keukenhof heeft een 17de-eeuws landhuis dat door toevoeging van torens in de 19de eeuw een kasteel-achtige allure kreeg. In het park is een ommuurde tuin aanwezig waar de moes- en bloementuin zich bevonden. Enkele jaren geleden zijn de tuinmuur met muurkassen gerestaureerd. Het oudste gedeelte dateert uit de eerste helft van de 18de eeuw. In de muurkassen en in platte bakken worden groenten gekweekt. Grote, kleurrijke perken met dahlia's voor het kasteel en in de ommuurde tuin zorgen ervoor dat het in de nazomer ook een bloemenfestijn is.

- 5. Nieuw Leeuwenhorst** A1, B2
Gooweg 36
2211 XX Noordwijkerhout
www.zuidhollandlandschap.nl/gebied/landgoed-nieuw-leeuwenhorst

Nadat de middeleeuwse abdij Leeuwenhorst in de 17de eeuw was verwoest, werden op het kloosterterrein meerdere buitenplaatsen gebouwd, waaronder het buiten Nieuw Leeuwenhorst. Dit landgoed is nu eigendom van het Zuid-Hollands Landschap. Het terrein van de voormalige moestuin is nog goed herkenbaar. Een pad met aan beide zijden bomen en struiken doorsnijdt de moestuin. Naast de vroegere tuinhuiswoning en aan een boomgaard aangeplant. De resterende grond is een open ruimte met gras.

- 7. Streekmuseum Veldzicht** A2, E
Herenweg 114
2201 AL Noordwijk
www.streekmuseumveldzicht.nl

Museum Veldzicht besteedt aandacht aan de bollen- en kruidenteelt in en om Noordwijk. De kruiden werden geteeld en vervolgens gedroogd in de open lucht, op een droogzolder of in een droogoven. Ontdek hier een historisch kruidenveld en een bollentuin en geniet van zo'n 140 soorten kruiden en allerlei soorten vaste planten, bollen en knollen.

DETOUR

- 8. Zelfoogsttuin Elsgeesterhof**
Bollendreef te Voorhout
www.elsgeesterhof.nl

Elsgeesterhof is een zelfoogsttuin volgens de principes van community-supported agriculture (CSA) oftewel gemeenschapslandbouw. Het doel is niet alleen om samen kleinschalig en op milieuvriendelijke wijze lokaal groente, fruit en bloemen te telen, maar ook om van Elsgeesterhof een plek te maken waar ruimte is om elkaar te ontmoeten. In ruil voor een financiële bijdrage, in de vorm van een oogstaandeel, verzorgen en organiseren de tuinders de oogst.

DETOUR

- 6. Calorama** A4, B3, C4
Gooweg 33
2201 AX Noordwijk
www.calorama.nl

Calorama is een historische buitenplaats met een tuin- en parkaanleg in landschapsstijl, daterend uit het midden van de 19de eeuw. Deze was grotendeels in gebruik als luthof en gedeeltelijk als tuin- en bollengrond. Het landgoed vervulde in de 18de eeuw een belangrijke rol op het gebied van de kruidenteelt. In de 19de eeuw is hier de rozenteelt aan toegevoegd. Kenmerkend voor de tuinaanleg zijn de gebogen lijnen en de bijzondere en unieke stinzenbeplanting.

FOTO: WAGENINGEN UNIVERSITEIT